

ОЦІНКА РЕГУЛЯТОРНИХ УМОВ ГОСПОДАРЮВАННЯ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

ASSESSMENT OF REGULATORY CONDITIONS OF ENTREPRENEURSHIP BY BUSINESS SUBJECTS

У статті здійснено оцінку суб'єктами підприємництва регуляторних умов господарювання в динаміці. Проаналізовано вплив змін у податковому законодавстві на розвиток бізнесу. Визначено ефективність сучасної регуляторної політики шляхом оцінювання легкості/обтяжливості отримання дозволів, ліцензій, документації для ведення бізнесу та адміністрування податків. Виявлено проблеми, які гальмують розвиток бізнесу в Україні, та причини неефективного державного регулювання економіки в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, регуляторна політика, оцінка регуляторних умов, господарська діяльність, суб'єкти підприємництва.

В статье осуществлена оценка субъектами предпринимательства регуляторных условий хозяйствования в динамике. Проанализировано влияние изменений в налоговом законодательстве на развитие бизнеса. Определена эффективность современной регуляторной политики путем оценивания легкости/обременительности получения

разрешений, лицензий, документации для ведения бизнеса и администрирования налогов. Выявлены проблемы, которые тормозят развитие бизнеса в Украине, и причины неэффективного государственного регулирования экономики в Украине.

Ключевые слова: государственное регулирование, регуляторная политика, оценка регуляторных условий, хозяйственная деятельность, субъекты предпринимательства.

The article provides an assessment of regulatory conditions of entrepreneurship by business subjects in dynamics. The influence of changes in tax legislation on business development is analyzed. The effectiveness of modern regulatory policy is determined by assessing the ease/burden of obtaining permits, licenses, business documentation and tax administration. The problems hindering the development of business in Ukraine and the causes of ineffective state regulation of the economy in Ukraine are revealed.

Key words: state regulation, regulatory policy, assessment of regulatory conditions, economic activity, subjects of entrepreneurship.

УДК 351:338.24

Колупаєва І.В.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та фінансів
Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням державних органів влади та бізнесу є забезпечення сталого розвитку. Модель «держава – бізнес» має взаємодіяти на засадах соціального партнерства, що має бути покладене у формування сучасної регуляторної політики, коли всі сторони є партнерами. Тому важливою є оцінка ефективності регуляторної політики з боку суб'єктів підприємницької діяльності, які є активними учасниками регуляторних процесів, а також тим каталізатором, який створює бізнес-середовище, розвиток якого забезпечує економічне зростання. Окрім цього, оцінка державної регуляторної політики представниками бізнес-середовища дасть змогу належним чином визначити вплив регуляторної діяльності на ефективність ведення бізнесу та з'ясувати проблеми гальмування розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Накопичено значний теоретичний і практичний досвід щодо державного регулювання економіки. Напрацювання таких вчених, як, зокрема, Ю. Іванов, А. Кізима, О. Ковтун, Т. Лобунець, Н. Рубан, О. Тищенко [1-5], щодо дослідження питань застосування важелів регуляторної політики держави неможливо недооцінити. В. Варналій, Т. Васильців, В. Ляшенко, Г. Смолін та інші науковці [6-9] внесли чималий вклад у розвиток державного регулювання та управління у сфері підприємництва. Але, незважаючи на опрацьованість багатьох аспектів досліджуваної проблематики, слід резюмувати таке: потребують подальшого розвитку аспекти

підвищення ефективності державного регулювання господарської діяльності, поліпшення якості прийнятих та діючих норм у сучасному світі.

Постановка завдання. У зв'язку з цим метою статті є оцінка регуляторних умов господарювання суб'єктами підприємництва шляхом узагальнення їх експертної позиції стосовно ефективності регуляторних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виважена ефективна регуляторна політика є базисом позитивних бізнес-процесів. Адже ефективно ведення бізнесу забезпечує створення нових робочих місць, підвищення платоспроможності населення та, як наслідок, забезпечення економічного зростання. Нині державна політика України спрямована на виведення економіки з кризи. На мікрорівні під час здійснення регуляції різних сфер діяльності економіки використовується певний набір норм і правил, який складається в галузеві фінансово-регуляторні режими [8].

Через відсутність офіційної статистичної звітності щодо оцінки регуляторної політики та часткову непрозорість наявних даних проведено опитування серед суб'єктів господарської діяльності (представників бізнес-середовища, а саме власників компаній, директорів, підприємців та їх головних бухгалтерів, заступників директорів, керівників відділів) з метою виявлення їх думки про вплив регуляторної політики держави на розвиток бізнесу.

Зазначимо, що вибір територіальної локалізації проведення опитування, а саме Харківського

регіону, пов'язаний з тим, що останніми роками він стрімко розвивається, характеризується реалізацією реформ, проектів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку.

Отже, метою експертного опитування є вивчення думки представників бізнес-середовища про оцінку регуляторної політики держави, а також узагальнення пропозицій щодо вдосконалення регуляторних процесів. Для досягнення зазначеної мети сформульовано та вирішено такі завдання:

- оцінити легкість/обтяжливість отримання дозволів, ліцензій, документації для ведення бізнесу та адміністрування податків;
- проаналізувати вплив змін у податковому законодавстві на розвиток бізнесу;
- виявити проблеми, які гальмують розвиток бізнесу в Україні;
- виявити позицію респондентів щодо якості надання адміністративних, податкових, митних та інших послуг з боку органів державної влади; якості електронного сервісу адміністративних, податкових, митних та інших послуг з боку органів державної влади;
- виявити активність респондентів щодо відстеження регуляторної діяльності органу/органів державної влади/місцевого самоврядування;
- оцінити вплив інтеграційних процесів на розвиток бізнесу;
- оцінити ефективність сучасної регуляторної політики;
- виявити причини неефективного державного регулювання економіки в Україні.

Зазначимо, що у дослідженні взяли участь 75 респондентів-експертів, з яких 42,7% представляють малі підприємства, 37,3% – середні підприємства, 20% – великі підприємства. Більшість опитуваних працює на загальній системі оподаткування. На спрощеній системі оподаткування працюють 42,7% (32 респонденти). Щодо виду діяльності опитаних експертів, то вони розподілилися таким чином: 34,7% – торговельна діяльність; 29,3% – виробництво; 20% – сфера послуг; 12% – аудиторська діяльність; 4% – громадське харчування, ресторанний бізнес.

Згідно з оцінкою рейтингу Світового банку "Doing Business" в Україні переважало складне ведення бізнесу у 2014 році, на що вказує 112 місце. У 2017 році ситуація покращилася, адже Україна посіла 80 місце [10], хоча порівняно з європейськими країнами це все ще низький рейтинг, що свідчить про недосконалу реформу дерегуляції та її реалізацію. Підтвердженням такої ситуації також стали результати проведеного анкетування серед представників бізнесу.

Так, запропоновано провести за п'ятибальною шкалою оцінку легкості/обтяжливості отримання дозволів, ліцензій, документації для ведення бізнесу (від 1 балу, коли процес отримання дозволів,

ліцензій, документації для ведення бізнесу надзвичайно обтяжливий для компанії, до 5 балів, коли процес отримання дозволів, ліцензій, документації для ведення бізнесу надзвичайно легкий). Експертам запропоновано оцінити цей показник у поточному році та порівняти його з 2014 роком з метою виявлення динаміки.

Результати оцінки легкості/обтяжливості отримання дозволів, ліцензій, документації для ведення бізнесу дають змогу зробити такі висновки.

1) Значна кількість респондентів (37,4%) засвідчила, що отримання дозволів, ліцензій, документації для ведення бізнесу у 2014 році було обтяжливим, з них 4,0% визначили цей процес як надзвичайно складний; 37,3% експертів дали нейтральну оцінку і визначили, що цей процес був більш-менш легким; лише 25,3% респондентів зазначили, що у 2014 році отримання дозволів, ліцензій, документації для ведення бізнесу було легким.

2) Відповідно до результатів анкетування ситуація у 2017 році покращилася, адже 41,3% респондентів зазначили, що у 2017 році отримання дозволів, ліцензій, документації для ведення бізнесу було легким. Лише 8% вважають цей процес надзвичайно обтяжливим; 34,7% респондентів оцінюють отримання дозволів та ліцензій на ведення бізнесу на 3 бали. Загальна негативна оцінка складає лише 24%, що менше порівняно з 2014 роком на 13,4%. Це свідчить про позитивні тенденції, проте все ще залишається значна негативна оцінка (24%) щодо легкості ведення бізнесу, що підтверджує недостатню ефективність державного регулювання господарської діяльності суб'єктів підприємництва.

Важливою складовою ведення бізнесу є адміністрування податків. Експертам було запропоновано оцінити обтяжливість/легкість адміністрування податків за аналогічною п'ятибальною шкалою. Так, згідно даними опитування, 33,3% респондентів засвідчили, що адміністрування податків для ведення бізнесу у 2014 році було обтяжливим, з них 8,0% визначили цей процес надзвичайно складним. 36% експертів дали нейтральну оцінку і визначили цей процес більш-менш легким. Лише 30,7% респондентів зазначили, що у 2014 році адміністрування податків для ведення бізнесу було легким.

Відповідно до результатів анкетування ситуація у 2017 році змінилася. Загальну позитивну оцінку процесу адміністрування податків дали 38,6%, 26,7% респондентів вважають отримання адміністрування податків для ведення бізнесу обтяжливим, 34,7% дають нейтральну оцінку. Незважаючи на те, що позитивна оцінка експертів покращилася, все ще залишається значна питома вага негативних та нейтральних оцінок, що свідчить про недосконалість адміністрування податків та недостатній позитивний вплив на розвиток бізнесу.

Оцінка експертами впливу на розвиток бізнесу змін у податковому законодавстві була такою (рис. 1): лише 6,7% експертів вважають такі зміни позитивними і такими, що сприяють розвитку бізнесу; 40% зазначили, що нічого не змінилося; значна питома вага респондентів (44%) вказала на негативний вплив на розвиток бізнесу, а 9,3% експертам було важко відповісти. Така ситуація є досить негативною, адже часті зміни в податковому законодавстві гальмують розвиток бізнесу. На думку бізнес-середовища, останні зміни не привели до покращення ведення бізнесу в Україні, що свідчить про недосконалу регуляторну політику у сфері оподаткування.

Оцінка якості податкової системи та податкової політики проводиться Європейською бізнес-асоціацією з 2011 року (за хвилями) з моменту прийняття Податкового кодексу за інтегральним податковим індексом, максимальне значення якого може бути 5, а мінімальне – 1. Слід зазначити, що цей показник протягом 2011-2017 років не перевищував відмітку у 3 бали. Так, у 2014 році він склав 2,37, а у 2014 році – 2,58 [11]. Така ситуація свідчить про недостатню якість податкової системи та податкової політики в Україні. Так, згідно з даними оцінки (II кв. 2016 року – II кв. 2017 року), 67% експертів оцінили якість податкового законодавства України негативно і вважають, що воно потребує комплексного перегляду та змін. 35% експертів оцінюють зміни, внесені до податкового законодавства України, як абсолютно або скоріше неефективні та неякісні [11]. Серед негативних причин експерти цього опитування зазначали такі: незрозумілість правил та роз'яснень щодо підготовки податкової звітності та проведення платежів; недосконалість електронної системи звітності; кількість платежів тощо. Результати експертної оцінки впливу на розвиток бізнесу валютного та монетарного регулювання представлені на рис. 1.

Експерти оцінили вплив валютного та монетарного регулювання на розвиток бізнесу таким чином:

44% вважають, що нічого не змінилося; 36% вважають, що це гальмує розвиток бізнесу; лише 5,3% відзначили позитивний вплив, що свідчить про неефективну регуляцію монетарної сфери.

Серед основних причин, які гальмують розвиток бізнесу, експерти визначили такі: надмірне втручання органів державної влади у діяльність підприємств (21,3%); кількість контролюючих органів (18,67%); обтяжливі та часті перевірки (13,3%); неготовність менеджерів до реформ та змін, які проводить держава (12,7%); недостатнє регулювання економічних процесів з боку держави (10%); недостатня соціальна відповідальність бізнесу (8,67%); неефективний менеджмент компанії (8%).

Значну питому вагу серед причин, які гальмують розвиток бізнесу, на думку експертів, займає неготовність менеджерів до реформ. А це означає, що держава не приділяє достатньої уваги роз'яснювальній роботі, обґрунтуванню необхідності проведення реформ та створенню умов для адаптації бізнесу.

Серед інших причин експерти визначили такі: недосконалість податкового законодавства; нові законодавчі акти, які ускладнюють діяльність малих підприємств та збільшують податкове навантаження на них, в результаті чого ведення бізнесу стає не результативним.

Щодо задоволення респондентами наданням адміністративних, податкових, митних та інших послуг з боку органів державної влади загалом зазначимо таке: загалом переважно задоволені обслуговуванням з боку органів державної влади лише 20% респондентів, 34,7% переважно не задоволені, а 28,0% абсолютно не задоволені обслуговуванням. Така ситуація пов'язана з проблемою кваліфікованих кадрів державних органів влади.

Щодо якості електронних сервісів, то тут ситуація краща: 34,7% переважно задоволені якістю електронного сервісу. Проте все ж таки більша питома вага експертів, які визнають електронний

сервіс незадовільним, а саме 48%. Це пов'язане з проблемами використання програмних продуктів, а також недосконалістю їх застосування.

Щодо активної позиції бізнесу стосовно відстеження регуляторної політики держави, то лише 20% опитаних відстежують постійно регуляторну діяльність, 37,3% звертають увагу час від часу, а 42,7% зовсім не цікавляться цим питанням. Така ситуація є негативною, адже свідчить про низьку інформованість бізнесу щодо регуляторної діяльності, а також про низьку соціальну

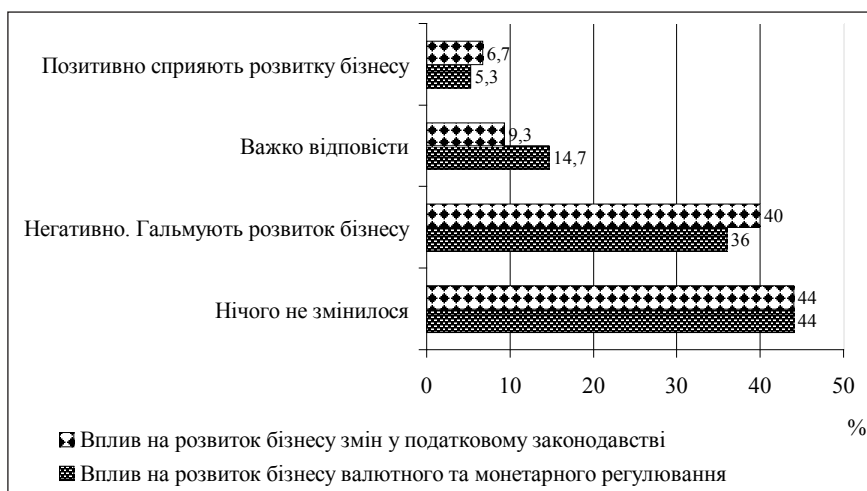

Рис. 1. Вплив на розвиток бізнесу валютного та монетарного регулювання та змін у податковому законодавстві

відповідальність. Низька зацікавленість бізнесу негативно впливає на розвиток бізнесу зокрема і на розвиток національної економіки загалом.

Щодо ефективності інтеграції для розвитку бізнесу, то тільки 26,7% відзначили позитивний вплив введення безвізового режиму, 34,6% вважають, що нічого не змінилося, а 38,7% сказали про негативний вплив. Це пов'язане з проблемами сертифікації, підвищення рівня цін, конкурентоспроможністю національного виробника тощо. За умов інтеграції ринок є відкритим, а бізнес зазнає зовнішніх ризиків, які, можливо, негативно впливають на розвиток бізнесу в разі його слабких позицій.

Оцінка експертами ефективності регуляторної політики така: регуляторна політика не сприяє розвитку бізнесу (34,7%); регуляторна політика буде ефективною в майбутньому у зв'язку з реформами (22,7%); регуляторна політика загрожує розвитку бізнесу (20,0%); регуляторна політика неефективна (9,3%); регуляторна політика буде ефективною у зв'язку з процесом інтеграції України до ЄС (2,7%); регуляторна політика є ефективною (5,3%); інші думки (5,3%).

Така ситуація свідчить про недовіру бізнесу до влади, але позитивним є факт, що 22,7% респондентів вірять в ефективність майбутніх змін та реформ.

На рис. 2 наведено причини, які, на думку експертів, призводять до неефективного державного регулювання економіки в Україні.

Отже, проведений аналіз дав змогу зробити загальний висновок про неефективність державної регуляторної політики, яка перебуває на низькому рівні, не забезпечує необхідні умови для полегшення ведення бізнесу і, як наслідок, економічне зростання. Надмірне втручання держави в господарську діяльність підприємств не створює передумови для проведення реформ, які б сприяли розвитку національної економіки. Гальмування реформ несе загрози щодо перспектив розвитку країни та її подальшої інтеграції до європейського простору.

На основі отриманих результатів та з урахуванням наданих гіпотез в рамках концепції регуляторної політики [12] запропоновані рекомендації для вдосконалення регуляторної політики. Так, несуттєве покращення легкості отримання дозвілних документів у 2017 році порівняно з 2014 роком свідчить про низьку активність важелів регуляторної політики, що встановлено в рамках моделі [12]. Для суттєвого збільшення позитивних результатів необхідно вдосконалювати групу дер-

жавно-адміністративних та нормативно-правових важелів, які недостатньо інтегровані в загальну систему регуляторної політики і не дають змогу повністю використати свій потенціал впливу.

Неоднозначні результати змін впливу адміністрування податків свідчать про недостатню організованість цього процесу. З урахуванням того, що ці важелі виявилися найвпливовішими серед усіх інших груп, органам фіскальної служби необхідно в подальшому спрощувати процедури адміністрування податків і широко впроваджувати процеси автоматизації та комп'ютеризації взаємодії з платниками податків. Негативний результат впливу законодавства на розвиток бізнесу підтверджує отримані результати щодо масштабності корупції та недосконалості законодавства загалом. Це вимагає вжиття комплексу заходів боротьби з корупцією та її недопущенням. Важливість цього питання підтверджується сильним негативним впливом корупції на вибрані цілі регуляторної політики, визначені в рамках сценарного регулювання.

Результати аналізу впливу валютного та монетарного регулювання підтверджують характер впливу цих важелів, визначених в рамках моделі та за сценарного регулювання [12]. Це свідчить про незахищеність представників бізнесу від дії цих чинників та вимагає перегляду законів, а особливо актів щодо валютного регулювання через високу залежність України від імпорту.

Пріоритет проблем, які гальмують розвиток бізнесу, свідчить про недостатній професіоналізм державних службовців, які фактично представляють органи державної влади, надмірність та низький контроль з боку громадськості. Вирішення цього питання знаходиться переважно в руках бізнесу та населення, які мають відстоювати свої права значно наполегливіше.

Сильний та надмірний контроль є значною проблемою для ведення бізнесу. Зниження впливу цього чинника можливе лише шляхом безпосереднього скорочення повноважень державних органів щодо контролю та посилення прозорості цих дій.

Рис. 2. Причини неефективного державного регулювання економіки в Україні

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, результати оцінки суб'єктами підприємництва регуляторних умов господарювання підтверджують існування несприятливого клімату для підприємництва, який створюють державні органи через надмірне втручання в діяльність, високу кількість контролюючих органів, що обтяжується недостатністю кваліфікованих кадрів та їх недостатньою відповідальністю. Особливо негативними є несприятливі тенденції щодо впливу податкового, фінансово-кредитного та монетарного регулювання на розвиток бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Іванов Ю., Крисоватий А., Кізіма А., Карпова В. Податковий менеджмент. Київ: Знання, 2008. 525 с.
2. Ковтун О. Державне регулювання економіки. Львів: Новий світ – 2000, 2007. 432 с.
3. Лобунець Т. Регулятори і важелі інвестиційного процесу в корпоративному секторі економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2013. 20 с.
4. Рубан Н., Чуницька І. Джерела ефективності бюджетно-податкових важелів в умовах кризи фінансових відносин. Науковий вісник НУДПСУ (Економіка, Право). 2010. № 1. С. 42-48.
5. Тищенко О., Голякова К. Теоретико-методологічний аналіз аспектів регулювання міжбюджетних відносин. Проблеми економіки. 2012. № 1. С. 24-29.
6. Ващенко К., Варналій З., Воротін В. та ін. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: нац. доп. Київ: Держпідприємництво, 2008. 180 с.
7. Васильців Т. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник. № 1 (10). Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2009. С. 145-150.
8. Ляшенко В. Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию: монография. Донецк: НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти, 2012. 370 с.
9. Смолин Г. Державне регулювання господарської діяльності. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 528 с.
10. Інформація щодо рейтингу про легкість ведення бізнесу "Doing Business". URL: <http://www.doingbusiness.org>.
11. Податковий Індекс Європейської Бізнес-Асоціації. URL: <http://eba.com.ua/uk/press-and-media/press-room/indices/tax-index>.
12. Колупасва І. Регуляторна політика держави: теорія та методологія: монографія. Харків: Смуґаста типографія, 2016. 335 с.